

Stadsgeheimen Muurplanten in Den Haag

Den Haag is rijk aan muurplanten. De waarde van muurbegroeiingen is meerledig. Oude, verweerde muren met begroeiingen krijgen karakter door de groene uitstraling en verhogen daarmee de cultuurhistorische waarde. Het geheel aan muren en muurbegroeiingen is een micro-ecosysteem op zich en draagt zo bij aan de natuurwaarde in de stad. Bovendien zorgt de begroeiing voor een verzachting van de harde, stenige omgeving en is voor iedereen zichtbaar, zodat hieraan ook een belevingswaarde toegekend kan worden. In stedelijke gebieden zijn de muurbegroeiingen in de loop van de 20ste eeuw sterk in oppervlakte en kwaliteit achteruitgegaan onder andere door sloop, restauratie en schoonmaak van oude muren (ministerie van LNV, 1988).

In 2014 is Den Haag volledig geïnventariseerd op de aanwezigheid van muurplanten. In het verleden zijn verschillende inventarisaties van muurplanten in Den Haag uitgevoerd. Een totaalbeeld was er echter niet. Karakteristiek voor Den Haag zijn de muurbegroeiingen op de oude kademuren. Deze muren zijn ongeveer 100 jaar oud. Daarnaast zijn ook (voeten van) tuinmuren gewilde vestigingsplaatsen.

Uit het onderzoek blijkt dat het goed gesteld is met de muurflora in Den Haag. Dit is bijzonder, gezien de geconstateerde achteruitgang in met name de 20ste eeuw in Nederland. Enerzijds zal dit een gevolg zijn van ingestelde beschermende maatregelen met de komst van de Flora en faunawet (2002), ingezet door het ministerie van LNV (1988). Vanaf die tijd werden kademuren bijvoorbeeld niet meer schoongespoten. Anderzijds zal de manier waarop de

Foto 1.
Tongvarens en mannetjesvarens op een tuinmuur (foto: Marcel Baartmans, De Groene Ruimte, 2014).

Foto 2. Zwartsteel en Muurvaren op de Bontekoekade (foto: Marcel Baartmans, De Groene Ruimte, 2014).

samenleving waarde hecht aan groen in de stad een bijdrage leveren. Wij hebben een aantal zeer betrokken bewoners die 'onze' muurplanten in de gaten houden.

In Den Haag komen meer dan 30 soorten muurplanten voor; soorten zoals Akkerklokje, Wolfspoot, Canadese fijnstraal e.d. niet meegerekend. De muurplanten die voorkomen in Den Haag én beschermd zijn onder de Flora en faunawet zijn: Tongvaren (foto 1), Steenbreekvaren, Zwartsteel (foto 2), Gele helmblom, Klein glaskruid, Stijf hardgras en Schubvaren (foto 3). In Den Haag bevindt zich aan de Laakhaven zelfs een van de grootste populaties Schubvarens van Nederland met 48 exemplaren! Andere niet beschermde/Rode lijstsoorten zijn bijvoorbeeld Muurvaren (foto 2), Muurleeuwenbek, Zachte- en Stijve naaldvaren en Mannetjesvaren.

Muurvarens zijn echte pioniers. Op de kademuren langs de Hofvijver is deze soort bijvoorbeeld te vinden. Verder groeit op de kademuur onder het Torentje alleen een solitaire Eikvaren. Dat is vreemd aangezien de kademuren hier grotendeels meer dan 100 jaar oud zijn. De oorzaak ligt in de vervanging van het voegwerk in de jaren '90 van de vorige eeuw. Voorafgaand aan de werkzaamheden bevonden zich hier nog veel verschillende soorten muurplanten. Deze werden verwijderd en door het gebruik van een 'harde mortel' zijn de mogelijkheden voor muurplanten nu en in de toekomst zeer beperkt.

Vanwege de meerwaarde van muurbegroeiingen voor de stad en het wettelijke kader hechten wij als stad grote waarde aan het behoud en de ontwikkeling van vestigingsplaatsen van beschermde, maar ook niet beschermde muurplanten. Tegelijkertijd is de stad in beweging. De honderd jaar oude kademuren zijn aan vervanging toe.

Recent is een kademuur vervangen langs het Zieken en de Prinsessegracht. De nieuwe kademuren met betonconstructie en halfsteens voorzetwand boden geen geschikte groeimogelijkheden voor terug te plaatsen muurplanten. Meerdere soorten, zoals Gele helmblom, Tongvaren, Eikvaren en Steenbreekvaren, die uit de oude kademuren zijn verwijderd, zijn overgeplaatst naar de heemtuin Heimanshof (foto 4 & 5). Daarnaast is een aantal exemplaren van verschillende soorten in een oude muur elders in de stad teruggeplaatst.

Om muurplanten in de toekomst te behouden is zeer recent een leidraad voor (kade)muren opgesteld met als uitgangspunt dat de groeiplaatsen van kenmerkende soorten worden veilig gesteld en dat verder uitgewerkte kaders worden opgenomen in het meerjarenprogramma voor het Haags Grachtenprofiel.

Hierboven genoemde maatregelen bieden geen duurzame oplossing. Op dit moment wordt onderzocht of nieuwe kademuren op kansrijke locaties zodanig kunnen worden geconstrueerd dat muurplanten ook in de toekomst een geschikte groeiplaats vinden. Standaard worden de muren al voorzien van een kalkmortel en een terugliggende voeg, maar cruciaal voor muurplanten is de vochtvoorziening. Zoals aangegeven bestaan de nieuwe kademuren in Den Haag uit een betonconstructie en een halfsteens voorzetwand. We onderzoeken of een smalle spouw met hierin een materiaal dat water uit de gracht opneemt een optie is. Hiervoor gebruiken we de kennis die is opgedaan in Rotterdam en Amersfoort. De spouw mag de muurconstructie niet verzwakken vanwege mogelijk aanmerende vaartuigen. Versteving hiervan is dan ook onderdeel van de opdracht.

Helaas zullen met het in werking treden van de nieuwe Wet Natuurbescherming (naar verwachting in januari 2017) nog maar enkele muurplanten beschermd zijn, waarvan in Den Haag nu alleen Schubvaren voorkomt. In hoeverre dit gevolgen heeft voor de oppervlakte en kwaliteit van muurbegroeiingen in Nederland kan nog niet worden voorzien. In Den Haag streven we er in ieder geval naar kansrijke kademuren in de toekomst 'muurplantproof' te maken.

Literatuur

Ministerie van LNV, 1988. Handleiding voor de bescherming van bedreigde muurplanten.

De Groene Ruimte, 2014. Inventarisatie Muurplanten Den Haag 2014

E.D. Vogelaar MSc
Stadsecoloog
Afdeling Duurzaamheid en Groen
Gemeente Den Haag
Postbus 12651, 2500 DP Den Haag
esther.vogelaar@denhaag.nl
www.denhaag.nl/groen

Foto 3. Schubvarens in de Laakhaven (foto: Marcel Baartmans, De Groene Ruimte, 2014).

Foto 4 en 5. Eik- en Tongvarens op de kademuur langs het Zieken en het deel dat na verwijdering uit de muur klaar stond voor transport naar de heemtuin (foto's: Esther Vogelaar, gemeente Den Haag, 2015).